

Temanotat

Palestina: Den humanitære situasjonen på Gazastripen

LANDINFO

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

© Landinfo 2018

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgata 33 A

Postboks 2098 Vika

0125 Oslo

Tel: 23 30 94 70

E-post: landinfo@landinfo.no

www.landinfo.no

Om Landinfos temanotater

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) innhenter og analyserer informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos temanotater er basert på opplysninger fra nøye utvalgte kilder. Opplysningene er behandlet i henhold til [anerkjente kvalitetskriterier for landinformasjon](#) og [Landinfos retningslinjer for kilde- og informasjonsanalyse](#).

Temanotatene bygger på både skriftlig og muntlig kildemateriale. En del av informasjonen som formidles, er innhentet gjennom samtaler med kilder på informasjonsinnhentingsreiser. Landinfo tilstreber bredde i kildetilfanget, og så langt mulig er det innhentet informasjon fra kilder som arbeider uavhengig av hverandre. Alt benyttet kildemateriale er fortløpende referert i temanotatene. Hensyn til enkelte kilders ønske om anonymitet er ivarettatt.

Notatene gir ikke et uttømmende bilde av temaene som undersøkes, men belyser problemstillinger som er relevante for UDIs og UNEs behandling av utlendingssaker.

Landinfo er en faglig uavhengig enhet, og informasjonen som presenteres, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos temanotater gir heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

About Landinfo's reports

The Norwegian Country of Origin Information Centre, Landinfo, is an independent body within the Norwegian Immigration Authorities. Landinfo provides country of origin information (COI) to the Norwegian Directorate of Immigration (Utlendingsdirektoratet – UDI), the Immigration Appeals Board (Utlendingsnemnda – UNE) and the Norwegian Ministry of Justice and Public Security.

Reports produced by Landinfo are based on information from carefully selected sources. The information is collected and analysed in accordance with [common methodology for processing COI](#) and [Landinfo's internal guidelines on source and information analysis](#).

To ensure balanced reports, efforts are made to obtain information from a wide range of sources. Many of our reports draw on findings and interviews conducted on fact-finding missions. All sources used are referenced. Sources hesitant to provide information to be cited in a public report have retained anonymity.

The reports do not provide exhaustive overviews of topics or themes, but cover aspects relevant for the processing of asylum and residency cases.

Country of Origin Information presented in Landinfo's reports does not contain policy recommendations nor does it reflect official Norwegian views.

SUMMARY

The humanitarian situation in the Gaza Strip has deteriorated dramatically in recent years due to three factors: First, a blockade that Israel established in 2007 has ravaged the foundation of local business. Secondly, acts of war between Israeli forces and Hamas have led to massive destruction of economic infrastructure, housing and cultivated land. Finally, Palestinian internal conflicts have caused political chaos and ineffective administration of the Gaza Strip. The economic crisis has led to more than half of the workforce being unemployed, and an equal share of the population lives below the poverty line. Nearly four out of five Palestinians receive some form of assistance. There is a lack of electricity and clean drinking water. The reconstruction after the wars has been slow, and many homeless people still live in temporary homes. The healthcare and education sectors lack funds to expand in line with the rapid population growth, thus reducing the quality of public services.

SAMMENDRAG

Den humanitære situasjonen på Gazastripen har blitt vesentlig forverret de senere årene på bakgrunn av særlig tre forhold. For det første har en blokade som Israel etablerte i 2007, rasert grunnlaget for det lokale næringslivet. For det andre har krigshandlinger mellom israelske styrker og Hamas-milits ført til enorme ødeleggelser på økonomisk infrastruktur, boliger og dyrket mark. Endelig har interne konflikter på palestinsk side mellom partiene Hamas og Fatah ført til politisk kaos og ineffektiv administrasjon av Gazastripen. Den økonomiske krisen har ført til at over halvparten av arbeidsstokken er arbeidsledige, og en like stor andel av befolkningen lever under fattigdomsgrensen. Nesten fire av fem palestinere mottar en eller annen form for bistand. Det er mangel på strøm og rent drikkevann. Gjenoppbyggingen etter krigene har gått sakte, og mange husløse bor fortsatt i midlertidige hjem. Helsevesen og utdanningssektoren mangler midler til å ekspandere i takt med den raske befolkningsøkningen og dermed forringes kvaliteten på de offentlige tjenestene.

INNHold

1. Innledning	6
2. Bakgrunn	6
2.1 Gazastripens demografi	6
2.2 Israelsk blokade	7
2.3 Krigsødeleggelser	8
2.4 Konflikten mellom Fatah og Hamas.....	8
3. Økonomisk sammenbrudd	9
3.1 Nødhjelp og bistand.....	9
3.2 Sosial sikkerhet.....	10
4. Infrastruktur	11
4.1 Vannforsyning	11
4.2 Elektrisitetsforsyning.....	11
5. Boforhold	12
6. Sysselsetting	13
6.1 Næringsvirksomhet.....	13
6.2 Jordbruk.....	14
6.3 Fiske	14
6.4 Handels- og servicenæring	14
6.5 Offentlig sektor.....	14
7. Helsevesen	15
7.1 Tilgjengelighet på medisiner	16
7.2 Psykisk helse	16
7.3 Henvisning av pasienter.....	17
7.3.1 Reise via grenseovergangen Erez.....	17
7.3.2 Reise via grenseovergangen Rafah.....	18
8. Utdanning	19
9. Sikkerhetssituasjonen	19
9.1 Skarpe skudd mot demonstranter	19
9.2 Tredagers offensiv endte i våpenhvile.....	20
10. Referanser	21
10.1 Skriftlige kilder.....	21
10.2 Muntlige kilder	24

1. INNLEDNING

Den humanitære situasjonen på Gazastripen har blitt dramatisk forverret de senere årene. FN og andre internasjonale organisasjoner har advart mot økonomisk kollaps og ulevelige forhold på Gazastripen på bakgrunn av den vedvarende israelsk-egyptiske blokaden, krigshandlinger og intern palestinsk splittelse. FN-organisasjonen OCHA omtaler situasjonen i Gaza som en humanitær krise uten sidestykke (OCHA 2018c).

Ifølge Verdensbanken (World Bank 2018c) er arbeidsledigheten 54 prosent, mens den har passert 70 prosent for ungdom. Et flertall av befolkningen er avhengig av matrasjoner fra hjelpeorganisasjoner. Det er mangel på rent drikkevann og folk har elektrisitet få timer i døgnet. Helsevesenets kapasitet er svekket på grunn av mangel på teknisk utstyr, medisiner og daglige elektrisitetskutt.

Dette temanotatet omhandler leveforholdene på Gazastripen på bakgrunn av langvarige israelske økonomiske sanksjoner, stadige militære operasjoner og krigshandlinger, samt konflikten på palestinsk side mellom partiene Hamas, som kontrollerer Gazastripen, og Fatah, som kontrollerer Vestbredden. Notatet beskriver økonomiske forhold, kritisk infrastruktur som vann- og elektrisitetsforsyning, boforhold, sysselsetting innenfor sentrale sektorer, samt trekk ved offentlige tjenester innenfor helse og utdanning.

Notatet baserer seg i stor grad på rapporter fra FN-organisasjoner, inkludert FNs kontor for koordinering av humanitær innsats (OCHA), Verdens helseorganisasjon (WHO) og Verdensbanken, samt andre humanitære organisasjoner som har en tilstedeværelse på Gazastripen. Rapporter fra menneskerettighetsorganisasjoner, nyhetsartikler og akademisk litteratur er også brukt som kilder.

2. BAKGRUNN

Bakgrunnen for den økonomiske krisen som Gazastripen befinner seg i er sammensatt. Helt sentralt er de sterkere restriksjoner på import, eksport og persontrafikk som Israel gradvis har innført over flere tiår, og som kulminerte i en blokade i 2007. Videre har mye av produksjonsmidlene og infrastrukturen på Gazastripen blitt ødelagt av omfattende krigshandlinger. I tillegg har Israel etablert militære sikkerhetssoner på dyrkbar mark og innskrenket palestinske fiskeres fiskerisone. Endelig har palestinsk intern konflikt mellom partiene Hamas og Fatah ført til politisk kaos og bidratt til det økonomiske forfallet.

2.1 GAZASTRIPENS DEMOGRAFI

Palestinian Central Bureau of Statistics (PCBS) oppgir befolkningen på Gazastripen til 1,94 millioner. Befolkningstettheten er svært høy ettersom Gazastripen bare måler 365 kvadratkilometer. To tredeler av befolkningen, dvs. 1,3 millioner, er registrert som flyktninger av UNRWA, hvorav over en halv million bor i åtte flyktningleirer (PCBS 2017; WHO 2018b, s. 3).

Den palestinske befolkningen er svært ung – og raskt økende. 40 prosent av befolkningen på Gazastripen er under 14 år, mens bare 5 prosent er over 65. Den høye befolkningsveksten, som er på 3,3 prosent årlig, betyr at det er behov for betydelig

økonomisk vekst og utbygging av infrastruktur og offentlige tjenester for å absorbere stadig økende barnekull. For eksempel entrer rundt 120 000 ungdommer mellom 15 og 29 år arbeidsmarkedet hvert år (World Bank 2018b, s. 3-4).

En studie UNRWA har gjennomført viser at nedgangen i barnedødelighet som har vært trenden i mange år på Gazastripen, har stanset opp under perioden med blokade de siste ti årene. Studien avdekker at barnedødeligheten blant flyktninger på Gazastripen har gått noe opp, fra 20,2 dødsfall per 1000 levendefødte i 2006 til 22,7 dødsfall i 2015 (UNRWA 2018).

2.2 ISRAELSK BLOKADE

Gazastripens økonomi og arbeidsmarked var tett knyttet til det israelske markedet på 1990-tallet. En betydelig andel av arbeidsstyrken på Gazastripen var dagpendlere til jobber i bygg- og anleggsvirksomhet og jordbruk i Israel, og utgjorde en hovedinntektskilde for Gazas økonomi.

Gazastripen hadde også lokal industri og jordbruk som eksporterte varer til Vestbredden, Israel og utlandet. Eksporten, som omfattet produksjon av tekstiler, møbler og jordbruksvarer, måtte gå via Israel.

Etter at det palestinske opprøret, den andre intifadaen, brøt ut i 2000, inndro Israel arbeids- og innreisetillatelsen for rundt 25 000 av totalt 26 000 dagarbeidere (rundt 500 000 utreiser per måned) fra Gazastripen.¹ Dermed forsvant en viktig inntektskilde både for flere tusen familier og for Gazas økonomi. De påfølgende årene tillot Israel et begrenset antall arbeidere å pendle til Israel (Gisha 2017).

På bakgrunn av at Hamas vant parlamentsvalget i 2006, samt palestinske rakettangrep mot israelske mål, stanset Israel all innreise for arbeidere fra Gaza i mars 2006 (Gisha 2017).

I september 2007, tre måneder etter at Hamas hadde overtatt makten på Gazastripen med militærmakt, proklamerte Israels sikkerhetskabinett at Gazastripen var å regne som «fiendtlig territorium» og innførte en blokade som omfattet både persontrafikk, import og eksport (Israel MFA 2007). Innførsel av varer og ut- og innreise for personer ble begrenset til humanitære behov, inkludert medisiner og mat. Det gjennomsnittlige antall reisende per måned fra Gaza til Israel gikk ned fra i underkant av 13 000 til under 1900 etter at blokaden var innført (HRW 2017; OCHA 2018e). Nesten all utførsel av varer ble også stanset, noe som førte til en betydelig økning i arbeidsledigheten. Fra 2015 tillot Israel igjen en gradvis økende eksport, men fortsatt langt under nivået fra før 2007. For statistikk over omfanget av vareeksport og -import, se OCHA (2018e).

9. juli 2018 annonserte Israel nye innstramminger på varetransport til og fra Gaza på bakgrunn av at Hamas-demonstranter sendte brennende ballonger og drager over grensen mot Israel, hvor objektene landet og startet gressbranner. All varetransport ut av Gaza ble stanset, og en rekke varer som var tillatt under Gaza Reconstruction Mechanism (GRM), som ble etablert etter krigen i 2014, ble også stanset, inkludert byggevarer, vannpumper, generatorer, madrasser, klær, mm. (NRC, Oxfam & Premiere Urgence Internationale 2018).

---

¹ Israel innførte krav om utreisetillatelse fra Gazastripen under Gulfkrigen i 1991, og har videreført denne praksisen fram til i dag.

Innreiseforbudet for arbeidere som ble innført i 2006, var opprettholdt per november 2018. Palestinske forretningsmenn har imidlertid fått utreisestillatelse fra Gaza. Under indirekte forhandlinger mellom Israel og Hamas via egyptiske mellommenn om en langvarig våpenhvile, skal også spørsmålet innreise og arbeidstillatelse i Israel for 5000 arbeidere fra Gaza ha vært drøftet (Abu Amer 2018b).

Israels uttalte strategi bak restriksjonene har vært å øve press på Hamas, men samtidig slippe inn nok varer til å unngå en humanitær katastrofe. Tanken var «å sette palestinerne på en slankekur, men ikke la dem dø av sult», uttalte en av rådgiverne til Israels statsminister Ehud Olmert i 2006 (Urquhart 2006).

2.3 KRIGSØDELEGGELSER

Gazastripen har vært arena for tre kriger mellom Israel og Hamas det siste tiåret: desember 2008 – januar 2009 («Cast Lead»), november 2012 («Pillar of Defense») og juli – august 2014 («Protective Edge»). Krigen i 2014 regnes som den mest ødeleggende siden den israelske okkupasjonen i 1967. Israelsk luftvåpen, marine og artilleri rammet boligbebyggelse, jordbruk, småindustri, skoler, helseinstitusjoner og økonomisk infrastruktur i et svært stort omfang. Mellom 20 og 30 prosent av vann- og kloakknettverket ble skadet (ICG 2014). Gazas eneste kraftstasjon ble ødelagt, og forverret dermed den allerede lave elektrisitetsdekningen (HRC 2015, s. 155).

2251 palestinere ble drept, 17 800 boliger ble fullstendig ødelagt og 100 000 mennesker ble hjemløse (UNCT 2017).

Gazastrapens produktive kapasitet har nærmest blitt utradert av de tre krigene. Det internasjonale pengefondet har anslått at krigen i 2008/2009 utslettet 60 prosent av Gazas kapitalbeholdning, mens krigen i 2014 ødela 85 prosent av den gjenværende kapitalbeholdningen (UNCTAD 2018).

2.4 KONFLIKTEN MELLOM FATAH OG HAMAS

Det islamistiske partiet Hamas dannet regjering etter å ha vunnet det palestinske parlamentsvalget i 2006. Strid om kontrollen over sikkerhetsstyrkene førte til militære sammenstøt og endte med at Hamas tok kontrollen over Gazastripen med militærmakt i juni 2007. Siden da har det palestinske selvstyreområdet vært splittet mellom president Mahmoud Abbas og hans parti Fatah som har regjert på Vestbredden, mens Hamas har beholdt kontrollen over Gazastripen.

Konflikten mellom Hamas og Fatah har hatt en ødeleggende effekt på omfang og kvalitet på offentlige tjenester og dermed bidratt til å forverre den humanitære situasjonen i Gaza. De to partiene har begge en rolle i å administrere og finansiere offentlige tjenester – inkludert helsevesenet og utdanningssektoren. Til tross for at Hamas i praksis kontrollerer den offentlige administrasjonen på Gazastripen, har den palestinske selvstyremyndigheten Palestinian Authority (PA) fortsatt å finansiere mye av driften av offentlige tjenester (UNCT 2017).

Som en reaksjon på at Hamas etablerte parallelle strukturer på siden av PAs institusjoner for å administrere Gazastripen, kuttet PA i Ramallah i mars 2017 ned på overføringene til Gazastripen, inkludert til elektrisitet, lønn til offentlig ansatte og betaling for henvisning av pasienter for behandling utenfor Gaza (Khoury 2017).

Gjentatte forsoningssamtaler mellom PA og Hamas har strandet. I oktober 2017 ble partene enige om at PA skulle gjenoppta kontrollen over grenseovergangen Rafah på

grensen til Egypt som et første skritt mot normalisering og gjenopprettelse av én felles palestinsk myndighet. Etter at PA ble stasjonert ved Rafah-grensen, har imidlertid den videre normaliseringsprosessen stanset opp (OCHA 2018b).

3. ØKONOMISK SAMMENBRUDD

FNs landteam for de okkuperte palestinske områdene, UNCT, advarte i en rapport i 2012 at Gazastripen ville bli «ulevelig» innen 2020, gitt kombinasjonen av rask befolkningsvekst, blokade, økonomisk nedgang og manglende kapasitet i sosiale tjenester og fysisk infrastruktur, som elektrisitet og vannforsyning. UNCT publiserte en ny rapport i juli 2017, som konkluderte at forverringen av leveforholdene på Gazastripen hadde akselerert raskere enn forventet, ikke minst grunnet krigen mellom Hamas og Israel i 2014, og at terskelen for hva som må kalles ulevelig allerede var nådd for mange av innbyggerne (UNCT 2017).

Dette bildet er blitt bekreftet i en rapport fra Verdensbanken i september 2018, som fastslo at Gazastripens økonomi er i «fritt fall» og i ferd med å «kollapse». Rapporten viste til at Gazas økonomi hadde hatt en negativ vekst på 6 prosent første kvartal i år. Nedgangen skyldes kutt i både ekstern bistand for gjenoppbygging og i overføringer fra PA, samt den vedvarende økonomiske isolasjonen. Arbeidsledigheten nådde rekordhøye 54 prosent i andre kvartal i 2018. Fattigdomsraten økte fra 39 prosent i 2011 til 53 prosent i første kvartal 2018 (World Bank 2018c). En artikkel i The Economist i mai 2017 fastslo at Gazas befolkning, med et BNP per person på 1700 USD, har en levestandard på nivå med Kongo-Brazzaville og at befolkningen er 25 prosent fattigere enn da Oslo-avtalen ble inngått for 25 år siden (Economist 2017).

3.1 NØDHJELP OG BISTAND

En stor andel av Gazastripens befolkning er blitt avhengig av matvarehjelp og annen nødhjelp. 79 prosent av befolkningen mottok en form for bistand fra statlige eller ikke-statlige givere i 2017. Til sammenlikning var det bare 15 prosent av den palestinske befolkningen på Vestbredden som mottok tilsvarende hjelp. Bistand sto for en fjerdedel av forbruket for befolkningen på Gazastripen. Blant den fattigste femtedelen av befolkningen sto bistand for 45 prosent av total inntekt. Verdensbanken har understreket at disse tallene illustrerer hvor sårbar befolkningen på Gazastripen er for endringer i bistanden. Den viktigste drivkraften bak økende fattigdom og økende ulikhet på Gazastripen fra 2011 til 2017 var reduserte pensjoner og pengeoverføringer. Størst var endringen for de fattigste som bor i flyktningleirer (World Bank 2018c, s. 25-26).

FNs organisasjon for bistand til Palestina-flyktninger, UNRWA, har et omfattende program for 1,3 millioner registrerte palestinske flyktninger på Gazastripen. UNRWA driver grunnskoler, primærhelsetjeneste, psykisk helsetjeneste og distribuerer matrasjoner til 77 prosent av flyktningene på Gazastripen. I tillegg tilbyr UNRWA ytterligere nødhjelp til spesielt utsatte grupper.²

---

² For mer informasjon om UNRWAs tjenester på Gazastripen, se Landinfos temanotat «Palestina: UNRWAs tjenester» (Landinfo 2018).

Verdens matvareprogram, WFP, bidrar med daglig matvarehjelp for 245 000 ikke-flyktninger på Gazastripen. WFPs bistand kommer både i form av elektroniske matkuponger og utdeling av matvarer. Alle mottakere lever under fattigdomsgrensen på 3,7 USD per person. Gjennomsnittlig lever mottakerne på et budsjett på 1 USD per dag. WFP har avdekket at mange har taklet den økonomiske krisen ved å ta opp lån for å overleve. Blant organisasjonens mottakere av hjelp, skal gjennomsnittlig lån være 4300 USD. Dette inkluderer gjerne gjeld for elektrisitet og vann, dagligvarer, inkludert private lån av venner eller slektninger (du Boispéan 2018). Alternativet til å ta opp lån er å gå over på billigere matvarer av lavere kvalitet og næringsinnhold. WFP har registrert en høyere andel av inntak av lavkvalitetsmat i perioder med mindre utdeling av matvarehjelp. WFP gjennomfører også bevisstgjøringsprogram om ernæring for kvinner, menn og barn (WFP 2018).

En rekke andre FN-organisasjoner, inkludert OCHA, UNDP, UNICEF, UNESCO og WHO, samt flere titalls nasjonale og internasjonale hjelpeorganisasjoner er involvert i hjelpearbeid på Gazastripen. Det er etablert et samarbeidsorgan for involverte aktører hvor FN har en koordinerende rolle i kontakten med palestinske myndigheter. De ulike aktørene koordinerer sine aktiviteter innen seks tematiske områder – såkalte clusters – som innbefatter matsikkerhet, husvære, utdanning, helse og ernæring, beskyttelse (av barn og sårbare grupper) og vann og hygiene (OCHA u.å.).

3.2 SOSIAL SIKKERHET

Offentlig ansatte i PA og ansatte i UNRWA er dekket av pensjonsordninger og sykeforsikringer. Ansatte i privat sektor derimot får ikke dekket alderspensjon, svangerskap, invaliditet, yrkesskade eller dødsfall. I september 2016 vedtok PA for første gang en lov som fastsetter sosiale rettigheter for ansatte og deres familier innen privat sektor. PA mangler imidlertid et apparat og ressurser for å implementere loven. Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) er involvert i en prosess for å etablere Palestinian Social Security Corporation (PSSC) som etter planen skal håndtere den nye ordningen (ILO 2018).

PA har et sosialdepartement som distribuerer noe sosialhjelp. Palestinske arbeidere som er blitt arbeidsledige kan søke om sosialstøtte herfra. Utbetalingene har vært på mellom 800 og 1600 israelske shekel (NIS) (ca. 210-420 USD) hver tredje måned, avhengig av familiens størrelse (al-Amoudi 2016).

Videre har PA et fond for fanger og martyrer - Palestinian Prisoner and Martyr Fund – som betaler penger til pårørende til palestinske aktivister som er såret, drept eller fengslet i Israel. Ordningen er omstridt ettersom Israel anser dette som støtte til terrorister og deres familier. Ifølge Jerusalem Post mottar 35 000 palestinske familier slik støtte, som president Mahmoud Abbas har insistert på å opprettholde til tross for protester både fra Israel og fra internasjonale donorer (Abu Toameh 2018).

Også Hamas har etablert støtteordninger for aktivister som er drept eller skadd i sammenstøt med israelske soldater (Times of Israel 2018).

For øvrig er familienettverk avgjørende for svakerestilte personers mulighet til å få hjelp. Mange henvender seg til familien først hvis de må låne penger, trenger husly eller annen hjelp (du Boispéan 2018).

4. INFRASTRUKTUR

Palestinerne har i løpet av det siste tiåret vent seg til at tilgangen på elektrisitet og vann er ustabil.

4.1 VANNFORSYNING

Tilgangen på rent drikkevann har minket betraktelig år for år siden 2000, da 98 prosent av det offentlige springvannet på Gazastripen var trygt å drikke. I 2014 var andelen falt til 11 prosent (UNCT 2017, s. 20).

Nesten alle husstander på Gazastripen har innlagt vann, men både volum og kvalitet er et stort problem. Det siste året har gjennomsnittlig vannforbruk per person ligget på under tre fjerdedeler av WHO's anbefalte minimum på 100 liter per dag (OCHA 2018c).

Minst like alvorlig er det at vannet som distribueres i ledningsnett, ikke egner seg til å drikke eller brukes i matlagning. PAs vannmyndighet, Palestinian Water Authority, dokumenterer i sin årsrapport for 2017 at 96 prosent av grunnvannet er forurensset og overstiger WHO's grenseverdier for akseptabelt drikkevann. Nivået på grunnvannet i det meste av Gazastripen har de siste årene sunket stadig lenger under havnivå på grunn av overpumping. Dermed trenger saltvann inn fra Middelhavet og forurenses grunnvannet. Et belte på rundt tre kilometer fra kystlinjen langs hele Gazastripen er særlig forurensset, med klorid-verdier på opptil ti ganger høyere enn akseptabelt nivå. En annen kilde til forurensning er innsig av kloakk og gjødsling fra jordbruk som forårsaker høye nitratverdier i mange brønner. I tillegg til grunnvann, importeres ca. 11 prosent av vannforbruket fra Israel og 4 prosent kommer fra avsaltingsanlegg i Gaza (Palestinian Water Authority 2018).

Det forurensede grunnvannet gjør at folk må kjøpe drikkevann fra private tankbiler. Prisen på vann fra tankbiler ligger på 30-35 NIS per kubikkmeter – som er det mangedobbelte av prisen på springvann, som koster 1,5-3 NIS. Den fattigste delen av befolkningen, som ikke har råd til kjøpe i store kvanta, er henvist til å kjøpe flaskevann i små kvanta, som er enda dyrere (World Bank 2018a, s. 27).

En studie fra Rand Corporation avdekket at over en fjerdedel av rapporterte sykdommer i Gaza er forårsaket av dårlig vannkvalitet eller manglende tilgang på vann. En undersøkelse av 150 barnehagebarn fant at over halvparten av barna hadde en eller flere parasitter i kroppen. UNICEF rapporterte i 2011 at vannrelaterte sykdommer utgjorde 26 prosent av sykdomstilfeller blant barn og representerte den største årsaken til barnedødelighet. Rand fastslo at en rekke bakterielle infeksjoner, virussykdommer samt parasitter spres med forurensset drikkevann og dårlig vannhygiene, og advarte mot utbrudd av alvorlige epidemier (som for eksempel kolera), som også kan spre seg til nabolandene (Efron, Fischback, Blum, Karimov & Moore 2018, s. 34; OCHA 2018f).

UNICEF har publisert en studie på husholdsnivå som viser geografiske forskjeller på tilgang til vann og sanitetsforhold innenfor Gazastripen (UNICEF 2017).

4.2 ELEKTRISITETSFORSYNING

Elektrisitetsforsyningen, som har vært ustabil i mange år, ble verre enn noensinne etter PAs finansieringskutt i 2017. Siden da har antall timer med elektrisitet per døgn

gjennomsnittlig ligget på mellom fire og seks timer (WHO 2018b, s. 6). I flere perioder i 2017 var elektrisitetsforsyningen redusert til mellom to og fire timer om dagen (OCHA 2018b, s. 18).

Konsekvensene av lange, daglige avbrudd i strømforsyningen er dramatiske både for private hjem og for drift av vitale offentlige tjenester. Mange har anskaffet private generatorer som drives på bensin. Men de som ikke har råd til generator – eller til drivstoff – opplever at fersk mat ikke kan oppbevares i kjøleskap og må dermed legge om kostholdet til tørrmat som tåler lagring – noe som har negativ innvirkning på kvaliteten på folks ernæring.

Strømkutt fører også til at vannpumper som fyller vanntanker på hustakene og driver irrigasjonsanlegg i jordbruket, stanser opp. Det fører videre til at elektrisk drevne renseanlegg for kloakk stopper, noe som igjen fører til økte kloakkutslipp og forurensning i både sjøen og grunnvannet (OCHA 2018f).

Også sykehusene rammes hardt av strømstans, noe som fører til redusert kapasitet til vanlig drift, inkludert til å gjennomføre operasjoner. Dermed må ikke-akutt behandling stadig utsettes, og det blir lange ventelister. Som en siste utvei har WHO bidratt med drivstoff til generatorer for å hindre stengning av 14 offentlige og 18 ikke-statlige sykehus på Gazastripen (WHO 2018b).

5. BOFORHOLD

Den høye befolkningstettheten og rask befolkningsvekst har i flere årtier forårsaket et høyt trykk på boligmarkedet. Palestinske myndigheter har understreket at trangboddhet og dårlig boligstandard var betydelige problemer også før krigen. PAs boligminister har anslått at en av fem boliger på Gazastripen var klassifisert som å være under minimumsstandarden for adekvat bolig allerede før krigen i 2014. Ifølge ministeren bor hele 30 prosent av befolkningen på Gazastripen i boliger hvor det er tre eller flere personer i hvert rom (Al Hasayna 2018).

Krigen i 2014 førte til enorme ødeleggelser på boligmassen. 17 800 boliger ble ødelagt fullstendig eller ble ubeboelige, noe som førte til at rundt 100 000 mennesker ble hjemløse (UNCT 2017, s. 12).

Etter krigen i 2014 inngikk PA og Israel en avtale om prosedyrer for innførsel av byggevarer, inkludert såkalte flerbruksvarer («dual-use materials»), som kan brukes til både sivile og militære formål. Avtalen går under navnet The Gaza Reconstruction Mechanism (GRM) og innebærer at FN overvåker og kontrollerer import, lagring og bruk av byggevarer (UNOPS 2018).

Gjenoppbyggingen har gått sakte på grunn av omstendelige kontrollrutiner og manglende finansiering. En talsmann for palestinske kontraktører hevdet at 130 firmaer som hadde oppdrag i gjenoppbyggingsprogrammet, har stanset sine prosjekter (Abu Amer 2018a). Om lag halvparten av 11 000 boliger som ble helt ødelagt under krigen i 2014, var gjenoppbygget ved utgangen av 2017 (OCHA 2018b, s. 8). Tre og et halvt år etter krigen (per februar 2018) var fortsatt 22 000 mennesker fordrevet (OCHA 2018a).

Flyktninghjelpen gjennomførte i november-desember 2017 en undersøkelse som inkluderte 1179 husholdninger blant de internt fordrevne etter krigen i 2014 (som sitert i OCHA, 2018a). Rundt 30 prosent av respondentene var valgt ut blant hushold som var identifisert som sårbare, mens de resterende 70 prosent var tilfeldig utvalgt. Undersøkelsen viste at rundt halvparten av de spurte bodde i leide boliger, mens 18 prosent bodde i ødelagte eller delvis reparerte bygninger (uten bistand) og 12 prosent bodde hos slektninger eller andre vertsfamilier. Videre framgikk det at mange av de fordrevne bodde i overfylte boliger; hele 66 prosent bodde i en bolig med ett eller to soverom. Trangboddheten har ifølge respondentene ført til en betydelig økning i vold i hjemmet og har dessuten ofte vanskeliggjort tilgang til skole eller helsetjenester.

Den vanligste hjelpen som har vært ytt til dem som har mistet sine hjem, er midlertidig kontantstøtte på 200-250 USD per måned for hver familie. Mange har likevel hatt problemer med å betale leieutgifter, og 65 prosent oppga at de hadde flyttet mellom tre og ti ganger etter at de flyktet første gang. Et stort flertall av de fordrevne oppga å være arbeidsledige, og mange av dem håndterte situasjonen ved å selge unna eiendeler for å få penger, handlet mat på kreditt og spiste mindre variert kost (OCHA 2018a, s. 7).

6. SYSSELSETTING

Verdensbanken har påpekt at kollapsen i Gazas økonomi har sammenheng med strukturelle endringer som har pågått lenge før den israelske blokaden ble innført. Gazastripen har gjennom de siste 20 årene gjennomgått en av-industrialiseringsprosess, som har gjort området stadig mer avhengig av kapitaloverføringer utenfra. I 1994 utgjorde den lokale industri- og jordbrukssektoren 27 prosent av Gazastripens BNP. Per desember 2017 hadde andelen blitt mer enn halvert til 13 prosent. Inntekt per capita har sunket med en tredjedel siden 1994 (World Bank 2018a, s. 6).

6.1 NÆRINGSVIRKSOMHET

En betydelig andel av arbeidsstyrken på Gazastripen var sysselsatt i lokal industri fram til 2005. Anslagsvis 70 000 personer arbeidet innenfor tekstil og klesproduksjon, matforedling og møbelproduksjon (UNDP 2016, s. 6). Tekstilsektoren alene hadde 25 000 sysselsatte, de fleste kvinner, og eksporterte 90 prosent av produksjonen (OCHA 2015).

Med blokaden ble grunnlaget for industrien rasert ved at råvarer ikke kunne importeres, og ferdigproduktene ikke kunne eksporteres. Bare et fåtall bedrifter som betjente Gazastripens lokale marked, overlevde.

I årene etter 2007 etablerte palestinerne en omfattende smuglervirksomhet via tunneller under grensen mot Egypt. Denne uformelle smuglerøkonomien overtok en stor andel av handelsvirksomheten og bidro til økonomisk vekst inntil Egypt slo ned på smuglervirksomheten ved å ødelegge tunellene i 2013-2014. Hele 30 000 arbeidsplasser gikk tapt i byggebransjen i Gaza da smuglervirksomheten, som inkluderte innførsel av byggevarer, stanset opp (OCHA 2015). Til tross for

gjenreisningsarbeidet etter krigen i 2014, var omfanget begrenset. Trolig arbeidet rundt 4000 personer i byggebransjen i 2016 (UNDP 2016, s. 7).

I 2016 anslo UNDP at bare 4 prosent av arbeidsstyrken – 18 000 arbeidere – fortsatt jobbet innen vareproduksjon og industri (UNDP 2016, s. 6).

6.2 JORDBRUK

Jordbruket på Gazastripen har blitt spesielt hardt rammet av både israelske økonomiske sanksjoner og militære operasjoner.

Før blokaden jobbet rundt 60 000 arbeidere i jordbruket på Gazastripen, som eksporterte et betydelig volum til Israel og Vestbredden. Arbeidsstokken innen jordbruket ble omtrent halvert som følge av blokaden. Infrastruktur og produksjonsanlegg innen jordbruk og dyrehold har også blitt rammet hardt av israelske militæroperasjoner. UNDP har anslått at mellom 25 000 og 35 000 personer jobbet i jordbruket i 2016 (UNDP 2016, s. 6).

Krigsødeleggelser i 2014 på jordeiendommer og utstyr, sammen med manglende finansiering til produksjonskostnader, førte til en nedgang i jordbruksproduksjonen på 31 prosent fra 2014 til 2017. Strømkrise og vannmangel har ført til ytterligere svekkelse av jordbrukssektoren og dermed økt jordbrukernes sårbarhet (OCHA 2018b, s. 15). Videre lider jordbrukere som har eiendommer langs grensegjerdet mot Israel store tap som følge av en militær sikkerhetssone på mellom 100 og 300 meter som Israel har etablert langs hele grensen og som dermed ikke kan dyrkes (UNDP 2016).

Etter krigen i 2014 tillot Israel, for første gang siden 2007, gjenopptak av en begrenset eksport av jordbruksprodukter fra Gaza til Israel (OCHA 2015).

6.3 FISKE

Fiske som levebrød er langt på vei umuliggjort av israelske restriksjoner, og Gazas 4000 fiskere har havnet i dyp fattigdom. Israels marine patruljerer Gazastripens kystlinje og håndhever en sone på seks nautiske mil som palestinske fiskere ikke har lov til å bevege seg utenfor. Grensen innskrenkes ytterligere fra tid til annen, og fiskere blir stadig beskutt – noen ganger med fatalt utfall (UNDP 2016, s. 6). I 2017 ble det registrert 213 skyteepisoder fra den israelske marine. En person ble drept og 14 såret det året, ifølge OCHA (2018a).

6.4 HANDELS- OG SERVICENÆRING

En sektor som har vært i vekst til tross for økonomisk nedgang er handel- og service-næringen, som blant annet inkluderer transport, varehandel, sosiale tjenester, utdanning og finans. Anslagsvis 115 000 personer jobbet i offentlig tjenesteyting og ytterligere 45 000 i privat tjenestevirksomhet i 2016. Dermed er dette den sektoren som sysselsetter flest på Gazastripen (UNDP 2016, s. 7).

Mye av handelen går via uformelle aktører og det er dermed lite informasjon tilgjengelig om denne delen av handelssektoren. Ifølge en rapport fra ILO er hele 55 prosent av palestinske arbeidere engasjert uformelt (ILO 2018).

6.5 OFFENTLIG SEKTOR

De fleste av de 70 000 offentlig ansatte på Gazastripen ble beordret av PA i Ramallah til å holde seg hjemme fra jobb etter at Hamas overtok makten i 2007. Innenfor helse-

og utdanningssektoren, tillot imidlertid PA at lærere og helsepersonell fortsatte i sine stillinger. Ti år senere betalte PA fortsatt lønn til 26 000 offentlig ansatte på Gazastripen, hvorav omtrent halvparten møtte på jobb, i tillegg til 34 000 sikkerhetspersonell som alle har holdt seg hjemme.

Hamas' de facto myndighet på sin side har opprettholdt den offentlige administrasjonen ved å ansette rundt 20 000 personer som har stått for den daglige driften (UNCT 2017, s. 5). Inkludert sikkerhetsstyrkene har Hamas rundt 45 000 ansatte (Khoury 2017). Hamas har imidlertid ikke vært i stand til å rekruttere tilstrekkelig kvalifisert arbeidskraft til offentlige tjenester. Videre har nyansatte vært avskåret fra faglig utvikling og etterutdanning ettersom de normalt ikke kunne reise ut av Gazastripen (UNCT 2017, s. 7).

I helsesektoren er 57 prosent av de ansatte i Ministry of Health (MoH) betalt av Hamas. Disse får lavere lønn enn de resterende som er betalt av PA i Ramallah, noe som skaper misnøye og lavere arbeidsmoral. Dette har ført til streiker, økt fravær og lavere kapasitet.

Også i utdanningssektoren har Ministry of Education and Higher Education (MoEHE) problemer med å rekruttere lærere og å dekke lønninger. Skolene på Gazastripen mangler 800 lærere og har et underskudd på 300 000 USD hver måned i lønnsutbetalinger. Resultatet er overfylte klasser og færre undervisningstimer per klasse. Gjennomsnittlig undervisningstid per elev er redusert til fire timer daglig (UNCT 2017, s. 7).

Manglende eller forsinkede lønnsutbetalinger til offentlig ansatte på Gazastripen har vært et tilbakevendende problem de siste årene – både blant personell som er lønnet av PA og av Hamas. Både Hamas og PA har redusert lønningene, men klarer likevel ikke å betale regelmessig.

I april 2017 beordret PA nesten en tredel av sine 60 000 ansatte på Gazastripen om å gå over på pensjon. Samtidig ble lønningene til ansatte kuttet med 30 prosent. I april 2018 uteble lønningene, og i mai ble utbetalingen redusert med ytterligere 20 prosent. PAs ansatte på Vestbredden, derimot, fikk utbetalt full lønning.

Frustrasjonene har flere ganger gitt seg utslag i streiker og generelt høyt fravær blant offentlig ansatte. I desember 2017 streiket både vaskepersonell og kantinepersonell ved 13 sykehus, 54 klinikker og 22 andre offentlige kontorer. Først da også helsepersonell holdt seg hjemme pga. skitne lokaler, betalte PA noe av sin gjeld til underleverandører slik at normal drift kunne gjenopptas (Hass 2018).

Også Hamas har hatt problemer med å betale lønninger til sine 40 000 ansatte (al-Mughrabi 2018).

7. HELSEVESEN

Helsetjenester tilbys av følgende aktører på Gazastripen: PAs helsedepartement (MoH), UNRWA, private klinikker, veldedighetsorganisasjoner og militær sanitet. Det finnes 30 sykehus på Gazastripen. Helsedepartementet driver 14 av sykehusene og innehar 69 prosent av sengekapasiteten, mens ikke-statlige organisasjoner (NGOer) står for 24 prosent. Sengekapasiteten er på rundt 1,3 sengeplass per 1000 innbygger.

Primærhelsetjenesten består av 152 helseklinikker, hvorav helsedepartementet driver en tredel, mens UNRWA og ikke-statlige organisasjoner driver en større andel (WHO 2018b).

Alle palestinere på Gazastripen skal være dekket av en sykeforsikring, enten gjennom UNRWA eller av PA, ifølge en representant for MoH i Ramallah (al Aqra, møte november 2016). Den offentlige helseforsikringen skal dekke primærhelsetjenester, inkludert tjenester for mor og barn, samt medisiner som står på departementets liste over essensielle medisiner.

7.1 TILGJENGELIGHET PÅ MEDISINER

Det palestinske helsedepartementet opererer med en liste over «essensielle medisiner», og WHO har de siste årene offentliggjort statistikk over medisiner på denne listen som ikke finnes på de offentlige sykehusene. I begynnelsen av november 2018 meldte departementet at medisinlagrene for de offentlige sykehusene i Gaza var tomme for 44 prosent av de 516 medisinene som står på listen. Det har ofte vært mangel på hjertemedisiner, kreftmedisiner og medisiner som brukes i forbindelse med dialyse (WHO 2018d).

Helsemyndighetene i Gaza har uttrykt frustrasjon over at manglende finansiering til å vedlikeholde utstyr gjør at flere pasienter må henvises ut av Gazastripen for behandling. Paradokset er at henviste pasienter ofte mottar behandling som er dyrere enn det ville vært å vedlikeholde det nødvendige utstyret i Gaza. En sykehusdirektør i Gaza opplyste for eksempel at det tidligere fantes et stråleapparat for kreftbehandling i Gaza, som det ikke var midler til å erstatte da dette brøt sammen. Direktøren bemerket at det er absurd at behandlingen blir langt dyrere når pasienter må fraktes fra Gaza til Øst-Jerusalem eller Israel (Hass 2018).

Til tross for stort internasjonalt engasjement for humanitær bistand til Gaza, er det store utfordringer med å tilpasse hjelpen til de lokale behovene.

Når større krigshandlinger bryter ut, mobiliserer gjerne en rekke internasjonale hjelpeorganisasjoner nødhjelp på ad-hoc basis uten å koordinere med palestinske myndigheter eller med andre hjelpeorganisasjoner som har tilstedeværelse. Resultatet er at det sendes store mengder medisinsk utstyr som ikke nødvendigvis er tilpasset behovene på Gazastripen eller som er inkompatibelt med lokalt utstyr. Etter krigen i 2009 mottok for eksempel MoH 500 tonn med medisinsk utstyr som ble satt på lager (WHO 2009).

7.2 PSYKISK HELSE

Krigshandlinger, fordrivelse og fattigdom har hatt innvirkning på psykososiale forhold. Under det siste tiåret har det blitt registrert økende kjønnsbasert vold. Et kvinnesenter for juridisk hjelp og rådgivning har dokumentert 27 tilfeller av drap på kvinner og jenter i 2014, 15 tilfeller i 2015 og 18 i løpet av de første åtte månedene av 2016. Mellom 2011 og 2014 identifiserte UNRWA 3160 ofre (survivors) for kjønnsbasert vold. Mindreårige jenter og gutter er også utsatt for fysisk og psykisk vold, seksuelle overgrep, barnearbeid og rekruttering til væpnede grupper (UNCT 2017, s. 27).

De palestinske områdene har en av de høyeste andeler med psykiske plager i den østre Middelhavsregionen. Rundt 54 prosent av palestinske jenter og 47 av palestinske gutter mellom 6 og 12 år har følelses- eller adferdsforstyrrelser (WHO 2018b).

7.3 HENVISNING AV PASIENTER

Ettersom en rekke medisinske behov ikke kan behandles av det offentlige helsevesenet på Gazastripen, er det behov for å henvise pasienter til behandling ved andre institusjoner på eller utenfor Gazastripen. I 2017 ble det foretatt til sammen 20 505 henvisninger for 12 153 pasienter fra Gazastripen. Av disse ble 42 prosent henvist til institusjoner i Øst-Jerusalem, 20 prosent til Israel, 16 prosent til private institusjoner i Gaza, 15 prosent til Vestbredden og 6 prosent til Egypt. Behovet for henvisninger har økt betydelig de to siste tiårene og antallet henvisninger er nesten ni-doblet siden 1996 (WHO 2018c, s. 12-19).

De tre viktigste medisinske årsakene til henvisning av pasienter fra Gazastripen i 2017 var onkologi/kreftbehandling (25 prosent), hjertekateterisering (8 prosent) og hematologi/blodsykdommer (8 prosent). Andre årsaker inkluderte pediatri, generell kirurgi, gastroenterologi, urologi og nevrologi (WHO 2018c, s. 20).

Pasienter som skal behandles utenfor Gazastripen må reise enten via grenseovergangen Erez til Israel eller grenseovergangen Rafah til Egypt.³

7.3.1 Reise via grenseovergangen Erez

Pasienter som skal behandles i Israel, Vestbredden eller Øst-Jerusalem, må alle reise via Erez og må dermed søke om innreisetillatelse til Israel. Palestinske myndigheter sendte 25 511 søknader til Israel for 8828 pasienter i 2017. Antallet pasienter og søknader har økt betraktelig siden 2012, da ble det levert 9191 søknader for 5232 pasienter (WHO 2018c, s. 23).

Andelen som innvilges innreise har blitt gradvis redusert hvert år siden 2012 da 93 prosent av søknadene ble innvilget. I 2017 var andelen innvilgelser gått ned til 54 prosent. Dette er den laveste innvilgelsesprosenten som er registrert siden WHO begynte å registrere antall tillatelser for pasienter i 2008. De resterende søknadene ble enten avslått (3 prosent) eller ble ikke behandlet i tide til at pasienten rakk avtalt behandling (43 prosent) (WHO 2018c, s. 24). For første halvår 2018 var innvilgelsesprosenten økt til 59 prosent (OCHA 2018d, s. 7).

Kjønn og alder er faktorer som spiller inn på utfallet av søknaden om innreise til Israel. WHOs tall for 2017 viste at barn under 4 år og eldre over 60 år hadde høyest innvilgelsesprosent, mens personer mellom 18 og 40 år hadde lavest. Videre hadde voksne menn i alle aldersgrupper en betydelig lavere innvilgelsesprosent enn kvinner i samme aldersgruppe. For alderskategorien 18-40 år var innvilgelsesprosenten 29 prosent for mannlige pasienter og 43 prosent for kvinner. Kjønnforskjellen var betydelig også for de eldre; blant pasienter over 60 fikk 66 prosent av menn og 79 prosent av kvinner innvilget innreise til Israel (WHO 2018c, s. 29).

Ledsagere som reiser med henviste pasienter må også søke om innreisetillatelse til Israel. Innvilgelsesprosenten er lavere for ledsagere enn for pasienter. I 2017 ble under

---

³ For mer informasjon om grensepasseringer, se Landinfos temanotat «Palestina: Passering av grenseovergangene Rafah og Erez til og fra Gazastripen» (Landinfo 2017).

halvparten av søknadene (44 prosent) innvilget, 52 prosent ble forsinket og 4 prosent fikk avslag (WHO 2018c, s. 31).

Behandlingstiden for søknader om innreise for pasienter har økt betraktelig de siste årene, noe som øker risikoen for alvorlige medisinske komplikasjoner. Både palestinske, israelske og internasjonale menneskerettsorganisasjoner har kritisert Israel for å forårsake mange dødsfall blant pasienter som resultat av den restriktive praksisen (HRW 2018). Ifølge tall fra WHO døde 54 pasienter mens de ventet på sikkerhetsklarering for henvisning fra Gaza i 2017. 46 av dem var henvist for behandling av kreftsykdommer (WHO 2018a).

HRW har observert en stadig videre anvendelse av sikkerhet for å rettferdiggjøre å avslå eller å forsinke innreisetilatelse for palestinere. Organisasjonen har påpekt at avslagene ikke er begrunnet med sikkerhet, men med en politisk strategi for å isolere Hamas (som sitert i AFP 2018a). Det israelske sikkerhetskabinettet vedtok i januar 2017 nye tiltak som skulle øve press på Hamas blant annet ved at nære familiemedlemmer av Hamas-medlemmer kunne nektes innreise. Denne praksisen ble kjent ulovlig av israelsk høyesterett i august 2018 etter at israelske og palestinske menneskerettsorganisasjoner gikk til rettssak for å få omgjort avslag på innreise for sju kritisk syke pasienter på grunnlag av slektskap med Hamas-medlemmer (Al Mezan 2018).

Også humanitært helsepersonell er i stor grad hindret i å reise ut av Gazastripen, til tross for at helsearbeidere i prinsippet er unntatt fra reiseforbudet som er nedlagt overfor palestinere. Bare en av tre helsearbeidere fra helsedepartementet eller fra organisasjoner som departementet samarbeider med, får innvilget utreise via Erez (WHO 2018c s. 33). Konsekvensen er at helsearbeidere i stor grad er forhindret fra faglig utvikling siden de ikke kan delta i etterutdanning eller faglige aktiviteter som foregår i Øst-Jerusalem, Vestbredden eller i utlandet.

7.3.2 Reise via grenseovergangen Rafah

Grenseovergangen Rafah mellom Gazastripen og Egypt har vært stengt i lange perioder det siste tiåret. Egypt innførte strenge restriksjoner etter Hamas' maktovertakelse på Gazastripen i 2007, da Hamas også overtok kontrollen av den palestinske siden av grenseovergangen i Rafah. Grensen ble åpnet for vanlig trafikk i de to årene da Det muslimske brorskapet hadde makten i Egypt fra mai 2011 til juni 2013. En serie med væpnede angrep mot egyptiske soldater på Sinai-halvøya førte deretter til at det nye egyptiske regimet i praksis stengte grensen for normal trafikk til og fra Gaza fra oktober 2014. Deretter kunne grensen være helt stengt flere uker i strekk, og det ble praktisert sterke begrensninger på hvem som fikk passere de få dagene grensen ble åpnet.

Ifølge WHO var Rafah-grensen åpen kun 24 dager i 2015, 38 dager i 2016 og 21 dager i 2017. Totalt reiste i underkant av 17 000 personer ut fra Gaza over Rafah i hele 2017, hvorav 1405 var pasienter. Til sammenlikning reiste hele 4000 ut via Rafah for helserelaterte formål hver måned før juli 2013 (WHO 2018c s. 34).

Etter ramadan i mai-juni 2018 har Egypt lempet på restriksjonene, og fra juli 2018 har grensen vært åpen fem dager i uka. Imidlertid er antallet reisende begrenset til rundt 200 ut fra Gaza per dag og skal være forbeholdt studenter, pasienter og personer med utenlandsk statsborgerskap eller permanent opphold i annet land. Reisende i Rafah har

fortalt en journalist fra AFP at de har betalt bestiktelser på mellom 1500 og 2000 USD på grensen (AFP 2018b).

8. UTDANNING

Ikke minst takket være UNRWA og andre internasjonale organisasjoner, går så å si alle barn på Gazastripen på skole. Lesesyndigheten økte fra 94 prosent i 2006 til 97 prosent i 2016, og gjennomsnittlig skolegang økte fra 9,17 til 9,66 år i samme periode. Imidlertid har infrastruktur og kvaliteten på undervisningen blitt dårligere. Selv om de fleste av de 547 utdanningsinstitusjonene og barnehagene som ble ødelagt under krigen i 2014, har blitt reparert, så har det ikke blitt bygget nok nye skoler for å absorbere stadig større elevkull. Dermed har klassene nådd en gjennomsnittlig størrelse på 39 elever. Videre har 62 prosent av offentlige skoler og 70 prosent av UNRWA-skoler to skift med elever daglig (UNCT 2017, s. 25; UNHCR 2018, s. 14).

9. SIKKERHETSSITUASJONEN

Sikkerhetssituasjonen på Gazastripen er preget av det vedvarende spente forholdet mellom Hamas og Israel. De underliggende konfliktene mellom Hamas og Israel er ikke løst, og det er en utbredt frykt blant innbyggere i Gaza for at det vil komme nye kriger. Fra tid til annen gjennomfører israelske styrker mindre militæroperasjoner inn i Gaza, noen ganger som respons på palestinsk rakettbeskytning eller andre voldsaksjoner. Befolkningen som bor i nærheten av grensegjerdet og sikkerhetssonen som Israel har etablert, er særlig utsatt.

Etter Gazakrigen i juli-august 2014 ble det inngått en våpenhvile. Likevel er 28 palestinere drept og 1181 skadet i israelske angrep fra krigens slutt og fram til utgangen av 2017 (OCHA 2018b, s. 8).

Videre har minst 36 palestinere blitt drept i ettertid av sprengladninger som har ligget igjen i ruiner eller på markene etter krigen (WHO 2018b).

9.1 SKARPE SKUDD MOT DEMONSTRANTER

Fra slutten av mars til november 2018 har det vært omtrent ukentlige konfrontasjoner mellom palestinske demonstranter og israelske soldater langs grensegjerdet mot Israel. Demonstrasjonene, som har vært støttet av Hamas, har gått under navnet The Great Return March og har markert palestinernes krav om at palestinske flyktninger som ble fordrevet fra Israel i 1948, har rett til å vende tilbake til sine opprinnelige hjemsteder. Videre har demonstrantene krevd at Israel opphever den elleve år lange blokaden av Gazastripen. Israel har møtt demonstrantene med tåregass, gummibelagt ammunisjon og skarpe skudd.

Ifølge WHO ble 208 personer drept og 24 516 skadd under demonstrasjonene fra 30. mars til 3. november 2018. Av disse ble 12 879 behandlet på sykehus, hvorav nesten halvparten hadde skuddskader fra skarp ammunisjon (WHO 2018d).

De mange skuddskadene blant demonstranter har ført til et betydelig press på kapasiteten på sykehusene på Gazastripen og dermed fortrenget annen medisinsk behandling. WHO meldte at rundt 8000 ikke-akutte kirurgiske operasjoner var blitt utsatt som følge av pågangen av skadde demonstranter og mangel på sengeplasser. Invalidiserte pasienter vil kreve langvarig og ressurskrevende oppfølging og rehabilitering. Blant de skadde er det 18 pasienter som er lammet etter ryggmargsskade og 94 som har amputert lemmer (WHO 2018d).

9.2 TREDAGERS OFFENSIV ENDTE I VÅPENHVILE

Hamas og Israel var på randen av en ny krig i november 2018. En israelsk kommandogruppe tok seg inn på Gazastripen og ble oppdaget og kom i skuddveksling som endte med at en israelsk offiser og sju palestinere ble drept. De to påfølgende dagene skjøt Hamas og andre palestinske grupper rundt 400 raketter mot mål i Israel, mens Israel bombet 100 mål på Gazastripen. Ytterligere sju palestinere ble drept av bombene på Gazastripen. På israelsk side ble en person drept av en rakett fra Gaza. Det lyktes å få til en våpenhvile og situasjonen roet seg deretter (Kubovich, Landau, Khoury & Zikri 2018).

10. REFERANSER

10.1 SKRIFTLIGE KILDER

- Abu Amer, A. (2018a, 5. mars). Palestinians call for new reconstruction plan for Gaza. *Al-Monitor*. Tilgjengelig fra <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/03/funds-pledges-reconstruction-plans-gaza-delays-mechanisms.html> [lastet ned 29. november 2018]
- Abu Amer, A. (2018b, 14. november). Israel mulls letting in Gazan workers if area stabilizes. *Al-Monitor*. Tilgjengelig fra <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/11/gaza-israel-allow-workers-siege-economic-situation.html> [lastet ned 27. november 2018]
- Abu Toameh, K. (2018, 24. juli). Abbas: We won't stop payments to 'martyrs' and prisoners. *Jerusalem Post*. Tilgjengelig fra <https://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Abbas-We-wont-stop-payments-to-maryrs-and-prisoners-563250> [lastet ned 29. november 2018]
- AFP (2018a, 13. februar). WHO: 54 Gazans died in 2017 awaiting Israeli medical permits. *The Times of Israel*. Tilgjengelig fra <https://www.timesofisrael.com/who-54-gazans-died-in-2017-awaiting-israeli-medical-permits/> [lastet ned 29. november 2018]
- AFP (2018b, 21. oktober). Gazans at Egypt border seek to escape blockade. *Arab News*. Tilgjengelig fra <http://www.arabnews.com/node/1391266/middle-east> [lastet ned 29. november 2018]
- al-Amoudi, M. (2016, 22. desember). How serious is Israel about allowing return of Gaza workers? *Al-Monitor*. Tilgjengelig fra <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/12/gaza-workers-israel-settlements-permits-economy.html> [lastet ned 27. november 2018]
- al-Mughrabi, N. (2018, 3. mai). Anger as Palestinian Authority cuts Gaza salaries and pays late. *Reuters*. Tilgjengelig fra <https://www.reuters.com/article/us-palestinians-gaza-salaries/anger-as-palestinian-authority-cuts-gaza-salaries-and-pays-late-idUSKBN1I41LM> [lastet ned 27. november 2018]
- Al Hasayna, H. E. M. (2018, juli). Housing in Gaza. The Challenges in an Ongoing Crisis. *This Week in Palestine*, 243. Tilgjengelig fra <http://thisweekinpalestine.com/wp-content/uploads/2018/06/july-2018-243-12.pdf> [lastet ned 5. desember 2018]
- Al Mezan Center for Human Rights (2018, 27. august). *Victory for human rights organizations in Israeli Supreme Court*. Gaza: Al Mezan Center for Human Rights. Tilgjengelig fra <http://www.mezan.org/en/post/23196/Victory+for+human+rights+organizations+in+Israeli+Supreme+Court> [lastet ned 27. november 2018]
- du Boispean, R. (2018, 21. juni). *The human face of Gaza hardships*. Roma: World Food Programme Insight. Tilgjengelig fra <https://insight.wfp.org/the-human-face-of-gaza-hardships-ced3ca471ac1> [lastet ned 27. november 2018]
- Economist (2017, 18. mai). Israel's economy is a study in contrasts. *The Economist*. Tilgjengelig fra <https://www.economist.com/special-report/2017/05/18/israels-economy-is-a-study-in-contrasts> [lastet ned 27. november 2018]
- Efron, S., Fischbach, J.R., Blum, J., Karimov, R.I. & Moore, M. (2018). *The Public Health Impacts of Gaza's Water Crisis. Analysis and Policy Options*. Santa Monica: RAND Corporation. Tilgjengelig fra https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2515.html [lastet ned 28. november 2018]
- Gisha (2017). *Gaza up close*. Tel Aviv: Gisha. Tilgjengelig fra <http://features.gisha.org/gaza-up-close/> [lastet ned 29. november 2018]
- Hass, A. (2018, 8. februar). Gaza health system collapsing: 40 percent of medicine runs out. *Haaretz*. Tilgjengelig fra <https://www.haaretz.com/middle-east-news/palestinians/premium-gaza-health-system-collapsing-40-percent-of-medicine-runs-out-1.5803856> [lastet ned 29. november 2018]

- HRC, dvs. Human Rights Council (2015, 24. juni). *Report of the detailed findings of the independent commission of inquiry established pursuant to Human Rights Council resolution S-21/1*. Genève: United Nations Human Rights Council. Tilgjengelig fra https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoIGaza/A_HRC_CRP_4.docx [lastet ned 5. desember 2018]
- HRW, dvs. Human Rights Watch (2017, 2. april). *Unwilling or Unable. Israeli Restrictions on Access to and from Gaza for Human Rights Workers*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/report/2017/04/02/unwilling-or-unable/israeli-restrictions-access-and-gaza-human-rights-workers> [lastet ned 27. november 2018]
- HRW (2018, 13. februar). *Israel: Record-Low in Gaza Medical Permits*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/news/2018/02/13/israel-record-low-gaza-medical-permits> [lastet ned 5. desember 2018]
- ICG, dvs. International Crisis Group (2014, 23. oktober). *Toward a Lasting Ceasefire in Gaza*. Brussel: ICG. Tilgjengelig fra <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/eastern-mediterranean/israel-palestine/toward-lasting-ceasefire-gaza> [lastet ned 27. november 2018]
- ILO (2018, mai). *The situation of workers in the occupied Arab territories*. Genève: International Labour Office. Genève: ILO. Tilgjengelig fra https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_629263.pdf [lastet ned 29. november 2018]
- Israel MFA, dvs. Israel Ministry of Foreign Affairs (2007, 19. september). *Security Cabinet declares Gaza hostile territory*. Jerusalem: Israel MFA. Tilgjengelig fra <http://www.mfa.gov.il/mfa/pressroom/2007/pages/security%20cabinet%20declares%20gaza%20hostile%20territory%2019-sep-2007.aspx> [lastet ned 27. november 2018]
- Khoury, J. (2017, 5. juli). Palestinian Authority Forces 6,000 Gazan Employees Into Early Retirement. *Haaretz*. Tilgjengelig fra <https://www.haaretz.com/middle-east-news/palestinians/pa-to-dismiss-6-000-gazan-employees-1.5491829> [lastet ned 27. november 2018]
- Kubovich, Y., Landau, N., Khoury, J., & Zikri, A. B. (2018, 13. november). Gaza Cease-fire: Israel, Hamas Agree to Return to 2014 Deal, Source Tells Haaretz. *Haaretz*. Tilgjengelig fra <https://www.haaretz.com/israel-news/gaza-on-the-brink-security-cabinet-to-convene-as-israeli-army-strikes-hamas-targets-1.6651674> [lastet ned 29. november 2018]
- NRC, dvs. Norwegian Refugee Council, Oxfam & Première Urgence Internationale (2018, juli). *Israel tightens Gaza blockade, civilians bear the brunt*. Oslo: NRC. Tilgjengelig fra <https://www.nrc.no/globalassets/pdf/briefing-notes/mb-gaza-israel-blockade-civilians-270818-en.pdf> [lastet ned 27. november 2018]
- Landinfo (2017, 9. mai). *Temanotat Palestina: Passering av grenseovergangene Rafah og Erez til og fra Gazastripen*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2018/04/Temanotat-Palestina-Passering-av-grenseovergangene-Rafah-og-Erez-til-og-fra-Gazastripen-09052017.pdf> [lastet ned 5. desember 2018]
- Landinfo (2018, 24. september). *Temanotat Palestina: UNRWAs tjenester*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2018/09/Palestina-temanotat-UNRWAs-tjenester-GRHA-24092018.pdf> [lastet ned 5. desember 2018]
- OCHA (u.å.). *Coordination Structure. Humanitarian Country Team in the occupied Palestinian territory*. East Jerusalem: OCHA. Tilgjengelig fra <https://www.ochaopt.org/content/coordination-structure#> [lastet ned 27. november 2018]
- OCHA (2015, 31. mars). *First exports from Gaza to Israel since 2007. Monthly Humanitarian Bulletin March 2015*. East Jerusalem: OCHA. Tilgjengelig fra <https://www.ochaopt.org/content/first-exports-gaza-israel-2007> [lastet ned 27. november 2018]
- OCHA (2018a, 5. april). *22,000 people in the Gaza Strip still internally displaced from the 2014 hostilities. Monthly Humanitarian Bulletin, occupied Palestinian territory March 2018*.

East Jerusalem: OCHA. Tilgjengelig fra https://www.ochaopt.org/sites/default/files/hummonitor_march_2018.pdf [lastet ned 27. november 2018]

- OCHA (2018b, 3. mai). *Occupied Palestinian Territory Humanitarian Fund. Annual Report 2017*. East Jerusalem: OCHA. Tilgjengelig fra <https://www.un.org/unispal/document/occupied-palestinian-territory-humanitarian-fund-annual-report-2017/> [lastet ned 26. november 2018]
- OCHA (2018c, 14. september). *Gaza Strip: early warning indicators – August 2018*. East Jerusalem: OCHA. Tilgjengelig fra <https://www.ochaopt.org/content/gaza-strip-early-warning-indicators-august-2018>. [lastet ned 26. november 2018]
- OCHA (2018d, 8. oktober). *The Monthly Humanitarian Bulletin September 2018*. East Jerusalem: OCHA. Tilgjengelig fra <https://www.ochaopt.org/content/recent-trends-palestinian-access-gaza-erez-and-rafah-crossings> [lastet ned 26. november 2018]
- OCHA (2018e, 15. november). *Gaza Crossings' Operation Status: Monthly Update October 2018*. East Jerusalem: OCHA. Tilgjengelig fra https://www.ochaopt.org/sites/default/files/gaza_crossings_operations_status_october_2018.pdf [lastet ned 26. november 2018]
- OCHA (2018f, 16. november). *The Monthly Humanitarian Bulletin October 2018*. East Jerusalem: OCHA. Tilgjengelig fra https://www.ochaopt.org/sites/default/files/hummonitor_october_2018.pdf [lastet ned 5. desember 2018]
- PCBS, dvs. Palestinian Central Bureau of Statistics (2017, 11. juli). *The International Population Day 11/07/2017*. Ramallah: PCBS. Tilgjengelig fra <http://www.pcbs.gov.ps/post.aspx?lang=en&ItemID=1975> [lastet ned 10. desember 2018]
- Palestinian Water Authority (2018, juni). *Gaza water status report 2017*. Ramallah: Palestinian Water Authority. Tilgjengelig fra https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/document/s/files/gaza_water_resources_status_report_2017.pdf [lastet ned 28. november 2018]
- Times of Israel (2018, 5. april). Hamas pays for families of Gazans killed in border clashes with Israel. *Times of Israel*. Tilgjengelig fra <https://www.timesofisrael.com/hamas-will-reportedly-pay-families-of-gazans-killed-in-israel-clashes/> [lastet ned 5. desember 2018]
- UNCT, dvs. United Nations Country Team (2017, 11. juli). *Gaza ten years later*. Jerusalem: UNCT. Tilgjengelig fra https://unsco.unmissions.org/sites/default/files/gaza_10_years_later_-_11_july_2017.pdf [lastet ned 28. november 2018]
- UNCTAD, dvs. United Nations Conference on Trade and Development (2018, 23. juli). *Report on UNCTAD assistance to the Palestinian people: Developments in the economy of the Occupied Palestinian Territory*. Genève: UNCTAD. Tilgjengelig fra https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdb65_2_d3_en.pdf [lastet ned 26. november 2018]
- UNHCR (2018). *Country of Origin Information on the Situation in the Gaza Strip, Including on Restrictions on Exit and Return*. Genève: UNHCR. Tilgjengelig fra https://www.ecoi.net/en/file/local/1425917/1930_1520326763_5a9908ed4.pdf [lastet ned 5. desember 2018]
- UNDP (2016, 30. april). *Managing risks. Towards employment and economic development in Gaza*. Gaza: UNDP. Tilgjengelig fra http://earlyrecovery.global/sites/default/files/towards_employment_and_economic_development_of_gaza_vs6_final_0.pdf [lastet ned 26. november 2018]
- UNICEF (2017, juli). *Water, sanitation and hygiene assessment at the household level in the Gaza Strip*. New York: UNICEF. Tilgjengelig fra https://www.unicef.org/oPt/GVC_WASH_Assessment_at_HH_Level_in_the_GS_final.pdf [lastet ned 5. desember 2018]

- UNOPS, dvs. UN Office for Project Services (2018). *GRM Report*. Copenhagen: UNOPS. Tilgjengelig fra <https://grm.report/> [lastet ned 26. november 2018]
- UNRWA (2018, 13. juni). *Infant mortality no longer in decline «alarming trend» according to new report by UNRWA*. Amman: UNRWA. Tilgjengelig fra <https://www.unrwa.org/newsroom/press-releases/infant-mortality-gaza-no-longer-decline-%E2%80%9Calarming-trend%E2%80%9D-according-new> [lastet ned 26. november 2018]
- Urquhart, C. (2006, 16. april). Gaza on brink of implosion as aid cut-off starts to bite. *The Guardian*. Tilgjengelig fra <https://www.theguardian.com/world/2006/apr/16/israel> [lastet ned 5. desember 2018]
- WFP, dvs. World Food Program (2018, februar). *WFP State of Palestine. Country Brief*. Roma: WFP. Tilgjengelig fra <https://reliefweb.int/report/occupied-palestinian-territory/wfp-state-palestine-country-brief-february-2018> [lastet ned 26. november 2018]
- WHO dvs. World Health Organization (2009, juli). *Medical equipment in Gaza's hospitals. Internal management, the Israeli blockade and foreign donations*. Genève: WHO. Tilgjengelig fra <http://apps.who.int/medicinedocs/documents/s16445e/s16445e.pdf> [lastet ned 29. november 2018]
- WHO (2018a, 7. februar). *Health Access for Referral Patients from the Gaza Strip. Monthly Report December 2017*. Genève: WHO. Tilgjengelig fra http://www.emro.who.int/images/stories/palestine/documents/WHO_monthly_Gaza_access_report_Dec_2017-final.pdf [lastet ned 26. november 2018]
- WHO (2018b, 18. mai). *Health conditions in the occupied Palestinian territory, including east Jerusalem, and in the occupied Syrian Golan*. Genève: WHO. Tilgjengelig fra http://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA71/A71_27-en.pdf [lastet ned 26. november 2018]
- WHO (2018c, oktober). *Right to Health 2017*. Genève: WHO. Tilgjengelig fra http://www.emro.who.int/images/stories/WHO_Right_to_health_Book_for_web.pdf?ua=1&ua=1 [lastet ned 5. desember 2018]
- WHO (2018d, 3. november). *Situation Report occupied Palestinian territory, Gaza 21 October – 3 November 2018*. Genève: WHO. Tilgjengelig fra www.emro.who.int/images/stories/palestine/documents/WHO_Special_Situation_Report_Gaza_oPt_21_October_-_3_November_2018_.pdf?ua=1 [lastet ned 26. november 2018]
- World Bank (2018a, 19. mars). *Economic Monitoring Report to the Ad Hoc Liaison Committee*. Washington D.C.: World Bank. Tilgjengelig fra <http://documents.worldbank.org/curated/en/324951520906690830/pdf/124205-WP-PUBLIC-MAR14-5PM-March-2018-AHLC-Report.pdf> [lastet ned 5. desember 2018]
- World Bank (2018b, 11. juli). *Combined Project Information Documents / Integrated Safeguards Datasheet (PID/ISDS)*. Washington D.C.: World Bank. Tilgjengelig fra <http://documents.worldbank.org/curated/en/630821531330888402/Project-Information-Documents-Integrated-Safeguards-Data-Sheet-Gaza-Emergency-Cash-for-Work-and-Self-Employment-Support-P167726.docx> [lastet ned 5. desember 2018]
- World Bank (2018c, 27. september). *Economic Monitoring Report to the Ad Hoc Liaison Committee*. Washington D.C.: World Bank. Tilgjengelig fra <http://documents.worldbank.org/curated/en/413851537281565349/pdf/129986-REVISED-World-Bank-Sept-2018-AHLC-Report-final.pdf> [lastet ned 26. november 2018]

10.2 MUNTlige KILDER

- Maria Yousef al Aqra, Director of International cooperation, MoH, Ramallah. Møte 1. november 2016.